

MEGÉRJÜK A PÉNZÜNKET ...

Hogy kik? Természetesen MI. Ez már az igeragban is benne van. Az pedig, gondolom, nem kérdéses, hogy kire értendő a MI: a hazai magyar sajtóban ugyanis ez a szó hovatovább egyértelműen a romániai magyarságot jelenti, válogatás nélkül mindenkit beleértve, aki egyszer magyar. Az ember csak úgy kapkodja a fejét a tenger sok többes szám első személytől, amely grammatikai szempontból egy egészen sajátos kategóriává kezd válni: nem fejedelmi többes ez, hanem inkább amolyan normatív többes, amely éppen ezért kirekesztő is: az például, hogy: „MI ezt az álláspontot képviseljük”, nemcsak azt jelenti, hogy mi mindnyájan, akik magyarok vagyunk, életkorra, nemre és véleményre való tekintet nélkül ezt valljuk, hanem egyben azt is sugallja, hogy aki netalán másképpen gondolná, az alkalmasint nem is igazi magyar, hiszen ezzel kirekeszti önmagát a nagy MI-ből. (Miből?)

Mit tehet az ember, igazodik a nyelv törvényeihez. Ha ezt jelenti, hát ezt jelenti. Én sem tehetek másképp, mert ha más értelemben használom, félre találnak érteni. A MI-ben tehát az Olvasó is benne van, és jól gondolja meg, mielőtt kivonná magát belőle. Ha mégis ezt tenné, lelke rajta.

Hol is kezdjük? Van Eric Berne-nek egy híres könyve, az a címe, hogy *Emberi játszmák* (Budapest, 1984). A neves amerikai pszichológus az olyan helyzeteket nevezi játszmáknak, amelyekben az ember korántsem biztos, hogy jól érzi magát, mégsem lép ki belőlük szívesen, mert minden kellemetlenség ellenére a helyzet valamilyen pszichológiai nyereséget biztosít számára. Az ilyen helyzeteket azért lehet játszmáknak nevezni, mert jól azonosítható játékszabályok érvényesülnek bennük, jól meghatározott szerepekkel, s ezek alapján az egyes játszmákat típusokba lehet sorolni, úgyannyira, hogy a szerző az egyes típusokat egy-egy találó névvel látja el. Ilyen például az *Alkoholista* nevű játszma, amelynek rendszerint öt szereplője van, mégpedig: (1) a központi figura, az alkoholista, (2) a szenvedő feleség, (3) a feleség barátnője (vagy egy szomszédasszony), aki hűségesen meghallgatja a feleség panaszait, (4) a megmentő, aki az alkoholistát jó útra akarja téríteni, (5) a balek, aki minden rossz tapasztalata ellenére újra meg újra pénzt kölcsönöz az alkoholistának. Mint minden játszmában, ebben is az az érdekes, hogy bár a szereplők nagyobb részének ez a helyzet meglehetősen kényelmetlen, valójában egyiknek sem igazán érdeke, hogy kilépjen belőle, mert ezzel elveszítené a játszmából származó pszichológiai nyereségét. A feleség például nem szívesen mondana le arról, hogy minden kudarcáért, sikertelenségéért a férjét okolhassa („Nem így néznék én ki, ha az uram nem inna!” – vagy: „Mit is lehetne várni egy ilyen szerencsétlen asszonytól?”), a barátnő sem arról, hogy naponta újabb meg újabb pletykátémával legyen ellátva, hiszen számára mások ócsárlása a maga (és családja) erkölcsi felsőbbrendűségének tudatát biztosítja, tehát önértékelését emeli. A megmentő is megtalálja a maga nyereségét abban, hogy hatástalan prédikációi során újra meg újra megbizonyosodhat saját kiválóságáról, a balek pedig a maga nagylelkűsége bizonyosságaként értelmezi azt, hogy

őt valójában naponta csúful rászedik. Ezért is van az – amint ezt gyakran megfigyelték –, hogy ha e játszmából a központi figurát, az alkoholistát kiemelik (például elvonókúrának vetik alá), a játszma többi szereplője teljesen elbizonytalanodik, és vagy valami újabb játszma kezd, vagy pedig maga is pszichoterápiára szorul, annyira nem tud mit kezdeni az új helyzettel.

A játszmák aszerint is különböznek, hogy a szereplők milyen intenzitással vesznek bennük részt, vagyis mekkora a tét. Vannak szelídebb játszmák, és vannak nagyon kemények. Vannak továbbá olyan játszmák, amelyekben csak néhány személy vesz részt, de vannak olyanok is, amelyekben egy egész közösség.

Az utóbbi két esztendő tapasztalatai azt mutatják, hogy mi is egy ilyen játszmának vagyunk a szereplői, mégpedig elég kemény játékosokként. Ezt a játszmát Dan Greenburg könyvének címe nyomán így nevezhetnénk el: *Hogyan legyünk boldogtalanok?* (Ez a könyv magyarul is megjelent, és melegen ajánlom mindazoknak, akik a boldogtalanságot egyéni szinten igyekeznek minél tökéletesebben megvalósítani: kitűnő receptek vannak benne arra, hogyan lehet igazán boldogtalaná válni. Akit e kérdés komolyabban érdekel, használja bizalommal Paul Watzlawick könyvét is, ez is megvan magyarul, címe: *A helyzet reménytelen, de nem súlyos*. Nem ártana ugyanis, ha az egyéni boldogtalanság művészetét minél többen elsajátítanánk, mert ezzel nagy nemzeti boldogtalanságunkat is magasabb szintre lehetne emelni: egy kis professzionalizmus új színeket hozhatna életünkbe. A bejáratott sémák már kezdenek rutinná válni, márpedig egy játszma akkor élvezetes igazán, ha időnként új elemek is megjelennek benne.)

A mi boldogtalanság-játszmánknak is több szereplője van, mindet nem is lehet rögtön azonosítani, mert ez a játszma a legkülönbözőbb területeken folyik.

Az egyik ilyen terület a sajtó és az olvasótábor közötti „paktum”: az a hallgatólágos, de annál szigorúbban betartott egyezményünk az újságírókkal, hogy teljesítsék leghőbb kívánságunkat, amely így hangzik: „Mindennapi rossz hírünket add meg nekünk ma!” Szó ami szó, manapság egy ilyen kívánságnak nem nehéz eleget tenni, rossz hír(ünk), az még hál’ istennek akad bőven. Ebben nem szenvedünk hiányt. Ha pedig mi azt várjuk az újságtól, hogy ne hírlap legyen, hanem rossz hír-lap, hát ezt igazán könnyű teljesíteni. Tele is vannak a lapok mindennel, ami csak szívnek és léleknek elszomorítója lehet. Aki nem hiszi, lapozzon csak bele akármelyikbe.

Hogyan lehet ezt a legtökéletesebben megvalósítani? Először is jó, ha már a cikk címében van valami, ami gondjainkra-bajainkra utal: akkor biztosak lehetünk benne, hogy az olvasó azt fogja először áttanulmányozni. Továbbá ügyelni kell rá, hogy amit hírnek szánunk, az ne egyszerűen a tények közzlése legyen, mi ezt a luxust nem engedhetjük meg magunknak, ezt csak a fejlett demokráciák újságírói tehetik meg. Mi, ugye, még csak a kezdetén tartunk a demokráciának, ezért minden úton és módon nevelnünk kell az olvasót. Nem bízhatjuk rá, hogy a pucér hír alapján maga vonja le a tanulságot, hiszen ő nem látja olyan jól az

összefüggéseket, mint mi, és netalán majd valami helytelen következtetésre jut. És különben is: hátha nem veszi észre magától, hogy ez valójában egy rossz hír? S akkor nem lesz velünk megelegedve. Vagy oktalanul bizakodni kezd majd. Ha tehát van egy akármilyen hírünk, azt addig kell bolházní, amíg rá nem bukkanunk benne arra, ami számunkra esetleg kedvezőtlen következményekkel fog járni, s azt rendesen körbe kell járni. Ne zavarjon bennünket, hogy az a rossz dolog talán nem is fog bekövetkezni: nekünk akkor is kötelességünk, hogy az olvasót előre figyelmeztessük, hadd legyen felkészülve minden rosszra. Ha a hír olyan, hogy abból valami biztató dolog is kiolvasható, akkor ezt gondosan el kell hallgatni vagy valahogy ártalmatlanná kell tenni, nehogy oktalan optimizmussal vádoljon meg bennünket valaki.

Jó szolgálatot tesz a szomorú közhangulatnak, ha a rossz hírt valami ilyesmivel vezetjük be: „Már megint ...”, vagy: „Ismét bebizonyosodik, hogy ...”, esetleg: „Mi továbbra is csak ...” Ettől ugyanis távlatot kap az egész, azt sugallja, hogy ez nem egy egyszerű, alkalmi rossz hír, hanem olyan, amely egy rendszerbe illeszkedik, van benne valami szabályszerűen ismétlődő, ami által az olvasó afelől is megnyugodhat, hogy ez a rossz hír nem az utolsó a maga nemében, hasonlókkal még számtalanszor fog találkozni.

Mit kell tenni akkor, ha nincs kéznél igazi rossz hír? Úgy értem, ami valóban újdonság is volna. Nem kell kétségbeesni akkor sem: az olvasónak úgysem az a fontos, hogy amit olvas, *hír* legyen, csak az, hogy *rossz* legyen. Ilyenkor tehát írni kell egy szép, szívhez szóló cikket arról – századszor, ezredszer, mindegy –, hogy milyen rettenetes a gazdasági helyzet, mekkorák a sorok, még mekkorábbak az árak, hogy fázunk, hogy melegünk van, hogy fűtetlenek a vonatok, a sor folytatható. Ne zavarjon bennünket, hogy mindezt más is ugyanolyan jól tudja, mint mi: az a kis bánat, amely majd elfogja az olvasót, megéri a fáradságot meg a nyomdafestéket.

Igazán nehéz helyzetbe akkor kerülünk, amikor valaki, aki nincsen egészen tisztában boldogtalanság-játszmánk szabályaival, meggondolatlanul valami egyértelműen jó hírt talál hozni a szerkesztőségbe. Mit lehet ilyenkor tenni? Először is fontoljuk meg, hogy az illető jó magyar-e, vagy pedig valami sorainkba befurakodó diverziókeltő. Ha kielégítő érvet találunk az utóbbi változat mellett, akkor a cikket nem muszáj közölni, ennyit igazán megengedhet magának egy lap, amely ad magára. Ha viszont úgy látjuk, hogy az illető csak naiv, akkor a cikket már nehezebben utasíthatjuk vissza. Erre a helyzetre is van azonban megoldás, mégpedig igen hatékony. A kolozsvári Szabadság 1991. december 6-i számában példászerű, népszerűsítésre és követésre érdemes formája olvasható ennek. Éppen ezért majdnem egészében idézem, hogy mások is tanulhassanak belőle. Az történt, hogy Inczeffi Géza, aki november 3-án részt vett az érmindszenti Ady-ünnepségen, egy olyan gesztusnak volt tanúja, amelyet ő, mint amolyan naiv ember, jóhiszeműen valami szép dolognak értelmezett, s ezt meg is írta a következőképpen:

„Én egy autós szemmel észrevett olyan dolgról írnék, amit eddig nem tapasztaltam a rendőrség részéről, és örömmel mondom, hogy jól esett.

Az ünnepség végeztével hosszú kocsisor baktatott a falut bekötő úton. Mikor a főúthoz értünk, a rendőrök leállították a főút egyébként elég gyér forgalmát, és az ünnepségről jövőknek biztosították a zavartalan kihajtást a főútra.

Ezen az úton mondok köszönetet a Szatmár megyei rendőrségnek ezen gesztusáért, a magam és autóstársaim nevében.

Így is lehet.”

Gondolom, érthető, hogy ettől a szerkesztő elkezd vakargatni a fejét. A beszámoló nemcsak hogy nem illik bele az általánosan forgalmazott képbe, de nyilván az olvasó elvárásainak sem fog eleget tenni. Mitől lesz ő szomorú, ha ilyesmiket kezdünk közölni a lapban? Ezen tehát muszáj segíteni valahogy. Így kerül a cikk végére a *Szerk. megj.*, amelyben a szerkesztő, aki már csak hivatásánál fogva is mindent jobban tud, még ha ott sem volt, helyére teszi a dolgot, imígyen:

„Nem a rosszindulat írhatja velem ezt a véleményt, de feltételezhető, hogy a rendőrök mindent megtettek annak érdekében, hogy a nem kívánt, de eltúrt ünneplőktől minél hamarabb megszabaduljanak, azok minél könnyebben szétszéledjenek. De mivel minden éremnek két oldala van, így a szeretetreméltóság hiánya is mindkét félnek kedvezett. Mert érzéseket másra ráerőszakolni nem lehet, de ha azt civilizáltan nyilvánítják ki, akkor valóban, így is lehet.”

Ez már igen! Így már nyugodt lehet a szerkesztő is, hogy az olvasó nem fogja a dolgot félreérteni, mert ő, mármint a szerkesztő megvilágította számára a lényegét: a rendőrök látszólag rendesek voltak, de éppen ez mutatja, hogy valójában milyen gazemberek. S az olvasó sem fog zavarba jönni, így már minden stimmel, nyugodtan el lehet keseredni. Még az sem fog eszébe jutni, hogy ha a rendőrök valóban rosszindulatúak voltak, de nem hülyék is, mennyivel természetesebben ki tudták volna ezt nyilvánítani úgy is, hogy a kocsisort ne engedjék ki a főútra, ha ott akár egy fél kilométerre is feltűnik egy autó. (További előnye ennek a megoldásnak, hogy a szerzőt meg lehet vele óvni attól, hogy netán újabb meggondolatlanságot kövessen el: így megfejelve már bajosan fogja elküldeni cikkét a Szatmár megyei rendőrségnek, még ha eredetileg ebben sántikált volna is.)

Hajlamosak vagyunk rá, hogy azt mondjuk: az olvasók szívesebben olvasnának jó híreket, mint rosszakat, de mit tegyenek az újságírók, ha nem történik körülöttünk semmi jó? Ez azonban nem egészen így van. Figyeljük csak meg, hogyan szoktunk mi, olvasók újságot olvasni! Belepillantunk a cikkbe, hogy lássuk: rossz hír-e az, vagy nem? Ha észrevesszük, hogy nem rossz, nem is olvassuk tovább. Ha azonban látjuk, hogy rossz, akkor rávetjük magunkat, és akkurátusan végigstudírozzuk. Abból lesz ugyanis a jó beszédtema társaságban, sorbanállás közben és másutt. Hiszen mennél rosszabb egy hír, annál jobb beszédtemának. Mit lehessen beszélni egy jó hírről? Az úgysem tipikus, nem jellemző, szóra sem érdemes. Felejtjük el hamar. A rossz hír, az az igazi!

És ha nem a rossz hírek kedvéért adunk ki pénzt újságra (amit a szerkesztőségek

igyekeznek is honorálni legjobb tudásuk szerint), akkor ugyan biza miért vásároltuk egy évvel ezelőtt jobb ügyszökhöz méltó buzgalommal éppen mi a Románia Mare példányait ezrével, úgyannyira, hogy annak idején az a vélemény terjedt el, miszerint ezt a lapot tulajdonképpen mi, magyarok tartjuk el? (Hogy most miért veszünk belőle kevesebbet, annak egyszerű a magyarázata: kifogytunk a pénzből. Így csak sóvárogva nézzük, hogy áll ott halomban, pedig micsoda dolgok lehetnek benne!) Mindnyájan tudtuk, még mielőtt megvettük volna, mire számíthatunk. De éppen azért vettük, rendületlenül, s aztán csámcsogtunk rajta élvezettel, egymást boldogtalanítva.

De nemcsak a sajtó van benne nyakig ebben a játszmában. Más intézményeink is úgy igyekeznek népszerűsége szert tenni, hogy megpróbálják kielégíteni a mi nagy búbanat-éhségünket. Például: az ember elmegy vasárnaponként a templomba szomorúan, s már előre tudja, hogy kétségbeesve fog onnan hazamenni. Egy egész hétre megkapja a maga bánat-adagját. Mert nem bátorítást hall ám a szószékről, gyakran nem is prédikációt, hanem amolyan kiselőadást a mi nagy nyomorúságunkról, kilátástalan helyzetünkéről, a reánk leselkedő szörnyűséges veszedelmekről, ijesztő méreteket öltő megfogyatkozásunkról, nemzeti létünket fenyegető mohácsi vészről, kiszolgáltatottságunkról és egyéb borzalmakról, mégpedig az egyházi retorika hiperbolizáló, mindent eltúlzó, felnagyító stílusában. Ha pedig egy lelkész nem ilyesmivel akarna traktálni bennünket, akkor attól csakhamar elpártolunk, mert nem azt kapjuk tőle, amit váránk. A lelkész pedig örülhet, ha ennyivel megússza, mert könnyen jár a nyelvünk, hamar rámondjuk, hogy nem is igazán magyar érzelmű. Hányszor lehet szószékről ilyeneket hallani: „Itt, ahol egy elgyötört kicsi maradék küzdve küzd megmaradásáért ...” – s mi hallgatjuk elbűvölve, eszünkbe sem jut, hogy ez azért ebben a formában jócskán túlzás, hiszen nincsen ugyan pontosan meghatározva, mit kell azon érteni, hogy „maradék”, de abban megegyezhetünk, hogy felénél kevesebb. Hát attól azért még nagyon messze vagyunk. De ki gondol erre, mikor ez olyan szépen hangzik?

A boldogtalanság-játzsma kudarckereső közösségre vall, vagy legalábbis sikerkerülőre. Ismeretes, hogy ilyen szempontból négy magatartásmódot lehet elkülöníteni: a sikerorientált magatartás egyik változata a sikerkereső, a másik a sikerkerülő, a kudarcorientálté is ugyanígy: kudarckereső és kudarckereső. Mondani sem kell, hogy a leghatékonyabb a sikerkereső magatartás, az ilyen ember tud mindenben a legtöbbet megvalósítani, mert a legkilátástalanabbnak tűnő helyzetben is arra koncentrál, hogyan tudja magát a legjobban kivágni, hogyan biztosíthatja magának az adott helyzetben elérhető legnagyobb sikert. A kudarckereső már korántsem ilyen hatékony, mert nem mer kockáztatni: a kelleténél sokkal óvatosabban mérlegeli a helyzetet, és a kudarcától való féltében sokszor meg sem próbálkozik olyasmivel, aminek pedig jó esélyei volnának a sikerre. Fő szempontja ez: nehogy baj legyen belőle.

A sikerkerülő és a kudarckereső magatartás már szorosan összefügg a játszmákkal: játszmán kívüli helyzetben ugyanis semmi sem készítetné arra az embert, hogy kerülje a

sikert, vagy pláne hogy keresse a kudarcot. Hiszen mire jó az neki? A játszmában azonban mindez értelmet kap, bármennyire ésszerűtlen is amúgy: hiszen ha vigyázunk arra, nehogy véletlenül sikeresek legyünk, akkor ezzel biztosítottuk magunknak azt a lehetőséget, hogy boldogan siránkozhassunk egész nap. Olykor még keressük is a kudarcot, nehogy abba kelljen hagyni ezt a boldogtalanság-játszmát. Ebben ugyanis van egy óriási nagy pszichológiai nyereségünk: kultiválni tudjuk a magunk kiválóságának tudatát akkor is, ha ebből szinte semmi sem nyilvánul meg teljesítményünkben, akár a mennyiséget nézzük, akár a minőséget. Ezért nem is kell sokat vesződnünk azzal, hogy nagyszerűségünket – mert abban, remélem, egyetértünk, hogy nagyszerűek vagyunk – ahhoz mérhető tettekkel és eredményekkel bizonyítsuk: hogyan is lehetne tőlünk bármit is elvárni, mikor micsoda körülmények között élünk! Így rengeteg energiát tudunk megspórolni, s ezt mind a siránkozásba lehet fektetni. Mi természetesen semmiért sem vagyunk felelősek, hiszen mi ki vagyunk szolgáltatva a körülményeknek. Minden felelősséget át tudunk hárítani a körülményekre, s ez a jobbik eset, ha csak úgy általában a körülményekre, s nem konkrétan RÁJUK (vagy „ezekre” – ahogyan a MI-vel szembenálló „mások”-csoportot még nevezni lehet). A folyamat voltaképpen a bünbakképzésnek egy sajátos, meglehetősen rafinált formája, amit azonban nagyszerűen leplezni tud az a ravaszság, hogy mi ezt elegánsan, siránkozva tesszük, nem acsarkodva, mint egyesek. (Innen is látszik, mennyivel különbek vagyunk náluk!)

Az ilyen boldogtalanság-játszmákba a legkülönbözőbb módokon keveredhet bele az ember vagy egy közösség, az viszont minden ilyen játszmában közös, hogy elég nehezen lehet kivergődni belőle. A mi játszmánk kialakulásában több tényező működhetett közre, és attól tartok, a két világháború közötti szenvedés-ideológiának is volt benne némi szerepe. Nem mondom, hogy nem érthető, ha egy hirtelen kisebbséggé lett közösség úgy próbál a szükségből erényt kovácsolni, hogy hátrányossá vált helyzetét az ész és morál trükkjeivel valahogy megpróbálja előnyösre magyarázni. Az ilyen próbálkozások azonban korántsem veszélytelenek. Lehetetlen ugyanis, hogy akinek van annyi bátorsága, hogy normálisan próbáljon gondolkozni, ne vegye észre, mennyi morbid mazochizmus lehetősége rejlik egy olyan ideológiában, amely arra épít, hogy szenvedni nagyszerű dolog, mivelhogy ebből származnak (majd!) csodálatos értékeink, kagylógyöngyeink, súly alatt izmosodó transzilván pálmáink és hasonlók. (E metaforákban az a csodálatos, hogy bennük van a teória teljes abszurditása, hiszen Erdélyben tudvalevőleg sem a gyöngykagyló, sem a pálmafa nem honos, ezek számunkra csak ideálisan léteznek, az eszmék világában, mint ahogy a szenvedésből származó értékeink is alighanem csak vágyálmainkban olyan nagyszerűek – mert amúgy nemigen látjuk őket sehol.)

Arra azonban igencsak alkalmas egy ilyen ideológia, hogy egy közösséget belesodorjon egy kemény boldogtalanság-játszmába. Hiszen ha arra állunk rá, hogy szenvedni jó, mert ebből származik a mi kiválóságunk, akkor ez a szemlélet csakhamar átfordul, és ez lesz

belőle: kiválóságunk záloga és bizonyítéka a szenvedés és csakis a szenvedés. Nosza szenvedjünk hát minél jobban, mert annál kiválóbbaknak tudhatjuk magunkat, s ha véletlenül olyan helyzetbe kerülnénk, hogy a szenvedés nehezünkre esne, legalább játsszuk meg, ne adjuk fel, mert az már minőségünk rovására menne. Ez szinte automatikusan vezet el a sikerkerülő, sőt gyakran kudarckereső magatartáshoz, amellyel biztosítani tudjuk magunknak a hatékonyság látványos csökkenését, s itt jön létre a visszacsatolás: a hatékonyság hiánya már önmagában is kielégítő ok lesz a reményvesztésre, szenvedésünknek tényleges alapja lesz, s ettől kiválóságunk tudata is magasabb szintre hághat.

Hogyan is működik a gyakorlatban sikerkerülő magatartásunk? Lássunk talán egy példát, mert jobban járunk vele, mint a magas röptű teóriával. 1991 novemberében történt, hogy nem kis meglepetésünkre megjelent *Románia kormányának nyilatkozata a nemzeti kisebbségekről*. Persze enyhe túlzás azt mondani, hogy „megjelent”, mert valójában meg is jelent, meg nem is: a Romániai Magyar Szó november 23–24-i száma ugyan közzétette, de a román sajtó nem buzgólkodott a népszerűsítésében, s a Román Televízió szerkesztői is csak beszéltek róla, magát a szöveget nem ismertették. Nagyjából mindnyájan sejtettük, hogy ez a nyilatkozat nem nekünk készült, hanem a külföldieket kellett valahogy megnyugtatni a Hargita–Kovászna Jelentés botrányos parlamenti vitája után. Tény azonban, és ez a lényeg, hogy a nyilatkozat megszületett, és a mi szempontunkból nézve igencsak jóra sikerült, sőt az adott helyzetben számunkra meglepően jóra.

Mit tesz ilyenkor a sikerkereső ember? Azt mondja: sejtjük ugyan, hogy mi van mögötte, de mivel a kormány azt nem mondta, hogy nem nekünk szánta, ezt a szöveget most halálosan komolyan fogjuk venni. Mert a szöveg szöveg, akármilyen szándék legyen is mögötte. Semmit sem veszíthetünk, de esetleg nyerhetünk valamit. Másnap már kopogtat a kormány ajtaján azzal, hogy: meglelégedéssel olvastuk a nyilatkozatot, úgy értékeltük, hogy az új kormány végre megfelelő módon közeledik ehhez a rég megoldásra váró kérdéshez, tehát most helyben állapodjunk meg abban, mikor ülünk le, hogy a részleteket is tárgyaljuk meg, hogy alakítsuk ki a szükséges intézkedések időtervét a fontosság sorrendjében, határozzuk meg, hogy az intézkedéseket ki hajtja végre és mikor. Mi addig is összeállítjuk a legsürgősebb problémák listáját, és hozzuk javaslatainkat is a megoldásra vonatkozólag.

Vagyis magyarul: nemcsak hogy addig üti a vasat, míg meleg, hanem ha bárhol is lát egy meleg vasat, nem megy el mellette anélkül, hogy rá ne ütne. Igyekszik tehát a kormányt szaván fogni. Ha a kormány nem nekünk szánta volna is a nyilatkozatot, olyan helyzetbe kell hozni, hogy ezt mondja ki kereken, már csak miheztartásunk végett is. Ha meg – érthető okokból – nem szívesen mondana ilyet, akkor legalább viszonyuljon valahogyan a kérdéshez, az is valami. És hátha sikerül legalább egy lépessel előrébb jutnunk? Sőt hátha a kormány komolyabban gondolta mégis a dolgot, mint ahogy mi hittük? Hiszen a kormányról nem lehet véleményt alkotni a parlament hozzáállása alapján: láttunk már olyat, hogy egy kormány és egy parlament között nagy nézetkülönbségek voltak. Addig tehát, amíg a kormány világosan

meg nem mondja, kinek és minek szánta a szöveget, legfeljebb sejtéseink lehetnek, de semmi biztosat nem mondhatunk.

Így viselkedne tehát egy sikerkereső ember. S most lássuk, mit teszünk mi! Ezen ugyan nem sok látnivaló lesz, mert leginkább semmit. Nem is ez az érdekes, hanem az, hogy milyen módszerrel tesszük eleve lehetetlenné azt, hogy bárminek is nekifogjunk, ami esetleg a siker mégoly csekély esélyével kecsegtethetne.

A nyilatkozat kapcsán megjelent újságcikkek ilyen szempontból nagyon tanulságosak. Először is adva van az a bosszantó helyzet, hogy a szöveg megjelent magyarul, s ráadásul nem is rossz. Fennáll tehát a veszély, hogy az olvasó esetleg félreérti a dolgot, és elkezd bizakodni. Hamar tenni kell tehát valamit. Meg is jelennek nyomban, november 26-án az értelmező cikkek: a Szabadságban is meg a Romániai Magyar Szóban is, és talán másutt is, ezt nem tudtam ellenőrizni. (Neveket szándékosan nem említek, mert ez azt sugallná, hogy itt két újságíróról van szó, holott valójában ezek a cikkek nem egy-egy ember véleményét tükrözik, hanem egy jellegzetes attitűdöt, ezért ugyanezeket akárhányan megírhatták volna még, már ami a lényeget illeti. Vegyük hát inkább úgy, hogy MI írtuk őket.)

Lássuk a Romániai Magyar Szó-belit. Szépen le van benne írva, hogy első meglepetése után, ami abból ered, hogy a nyilatkozat szövege nem illeszthető be egykönnyen az eddig kialakított képbe, az újságíró a fentebb már ismertetett recept szerint nekilát, hogy alaposan átbogarássza, hátha van benne mégis valami, amibe bele lehetne kapaszkodni, amivel elejét lehet venni a bizakodásnak: „Többször elolvastam, aztán mondatról mondatra türelmesen áttanulmányoztam e dokumentumot, s ha nem néhány nappal ezelőtt esik meg, hogy az Alkotmányból »kiszavazzák« az anyanyelv használatával kapcsolatos ama »vérlázító és szentségtörő« cikkelyeket, akkor gondolkodás nélkül rávágtam volna a *pompás* minősítést.” Tehát: nem azt kell nézni, hogy a szöveg milyen, arra nem mondhatjuk rá, hogy *pompás*, még ha önmagában az volna is, ha egyszer *a parlament* ezt tette velünk. Hogy a nyilatkozat *a kormányé*, nem a parlamenté, azt figyelmen kívül lehet hagyni. Már ez is valami, de alább megtudjuk, hogy a keresgélés sem volt ám hiábavaló: sikerült a szövegben megtalálni azt a három kicsi szót, amelynek alapján nyugodtan sutba dobhatjuk immár az egészet, nem kell vele többet foglalkoznunk: a nyilatkozat szerint ugyanis „a román kormány kisebbségi politikájában »a jövőben is a vonatkozó európai standardokhoz« igazodik. Ez tehát azt jelenti, hogy eddig is így tette (csak mi, örök elégedetlenkedők, nem vettük észre!), viszonyulása tehát mit sem változik. Ha pedig a jövőben is azt kapjuk, amit eddig [...], akkor kinek hiányzott vagy kinek készült ez a nyilatkozat?”

Látjuk, ugye, mi az eljárás lényege: mi a szövegnek azt a három szavát tartjuk a leglényegesebbnek, amelyet a sikerkereső tudatosan figyelembe sem venne, még ha észrevenné is. Számon tartaná ugyan őket, hiszen benne vannak a szövegben, de *cselekvésében* úgy járna el, mintha ott sem volnának. A mi számunkra azonban ezek a legfontosabbak, mert általuk nyerünk bizonyosságot afelől, hogy komolytalan dolog ez, nem

érdemes vele foglalkozni. Így aztán senki sem vádolhat bennünket azzal, hogy meg sem próbáltunk valamit, ami esetleg sikerrel járhatott volna, ha mégoly kevéssel is. Márpedig a siker elmaradását az biztosíthatja a legjobban, ha meg sem próbáljuk elérni.

A Szabadság cikkírója leleményesebb. Nem vesződik a szöveg elemzésével, sokkal jobb módszere van arra, hogy az egészet, úgy, ahogy van, egyetlen huszárvágással diszkreditálja. *Mézesmadzag* című cikkét azzal kezdi, hogy felháborodva kijelenti: „Nem az zavar, hogy ezek engem hülyének néznek. Az viszont már sokkal felháborítóbb, amikor ezt velem is el akarják hitetni, nekem is be akarják beszélni. [...] Persze, tudom, nem vagyok én az egyedüli, aki hasonlóképpen reagálta le az egyesek által »fontos dokumentum«-nak titulált maszlagot. Mert maszlag ez, kérem, a javából.” Ennek bizonyításához szükségtelen a szöveg tartalmát megvizsgálni, hiszen *mi ezt úgyis tudjuk*. Akármi volna benne, ha egyszer a román kormánytól jön, az csak maszlag lehet, és nekünk nemzeti kötelességünk felháborodni rajta, *akár rossz, akár jó*. Ugyanis: „nekünk már *egyetlen okunk sincs a bármikori román államhatalom ígéreteinek hinni*. Mi már régről tudjuk, meggyőződünk, saját bőrünkön tapasztaltuk ígéreteik ürességét.” Aki tehát ennek alapján bármit is kezdeményezni próbálna, az csak naivságról tenne tanúságot, és megérdemelné, hogy megvonjuk tőle bizalmunkat. Vegyük észre, mennyivel hatásosabb ez a módszer, mint a szövegelemző: hiszen nemcsak hogy eleve leszerel minden próbálkozást, hanem lehetetlen helyzetbe is hozza mindazokat, akik esetleg hajlamosak volnának rá, hogy legalább megkíséreljék a dialógust. Mert ezek után ki merne ilyesmire vállalkozni, kockáztatva, hogy nevetségessé válják előttünk? Az idézett cikkbeli hozzáállás tehát a legeredményesebbek egyike mindazok számára, akik igyekeznek elkerülni a sikert.

A Romániai Magyar Szóából idézett cikk ezzel végződik: „De mert baráti körben naponta biztatnak, hogy ne veszítsem el a »reménytelenségemet«, most erőt veszek magamon és megnyugtatom az olvasót. [De azért van rá gondja, hogy ne legyen túl biztató, hiszen az olyan nyugtatás, amelyhez a szerzőnek erőt kell vennie magán, nem hangzik valami hitelesen – Sz. N. S.] Hiszem, hogy egyszer eljön majd az az idő is, amikor a jogainkat taglaló dokumentumokat szó szerint értelmezhetjük, sőt, minden egyes mondatát megélhetjük, nap mint nap megtapasztalhatjuk.”

Ezzel azonban van egy kis bökkenő. Való igaz, hogy miközben ki nem fogyunk a panaszból, ugyanakkor eltökélten hangoztatjuk azt is, hogy márpedig mi addig fogunk küzdeni jogainkért, amíg azokat nekünk a román kormány hiánytalanul nem garantálja. Ez, *ha komolyan vesszük, és hisszük is, amit mondunk*, azt kell hogy jelentse, hogy eljön egyszer az a szép nap, mikor a kormány egy teljesen jóhiszemű nyilatkozatot fog közreadni, azzal az eltökélt szándékkal, hogy márpedig ezt az utolsó jottáig betartja, úgy, ahogyan azt az idézett cikk szerzője is reméli, ha mégoly bátortalanul is. Igen ám, de mit fogunk mi akkor tenni? Tartok tőle, hogy akkor is tudni fogjuk azt, amit a Szabadság cikkírója szerint már most tudunk (hadd idézzem csak megint: „*egyetlen okunk sincs a bármikori román államhatalom*

ígérgetéseinek hinni”), s a rég várt nyilatkozat megjelenésekor felháborodott, ökölrázó cikkekkel töltjük meg lapjainkat: „Hagyjanak nekünk békét, elégünk van az ígéretekből, miféle rossz vicc ez már megint? Hát még mindig nem szégyellik magukat?” S az RMDSZ – ha még meglesz – el sem mer majd menni a részleteket megbeszélni, mert biztos lehet benne, hogy ha elmegy, rendkívüli kongresszuson fogják leváltani a teljes vezetőséget, mert hát ilyen hiszékeny, naiv emberekre nem bízhatjuk a magyarság sorsát.

(Ha valaki nem ismerné, hadd meséljem el röviden Nyuszi és Medve történetét a létrával, mert a sikerkerülő, sőt kudarckereső magatartásnak ugyanazt a típusát láthatjuk benne, mint amiről itt szó van. Szobafestés lesz Nyusziéknál, kellene egy létra. Elindul hát Nyuszi, hogy kölcsön kérjen egyet Medvétől. Útközben így morfondíroz magában: „Nem tudom, mit fog mondani ez a Medve, ez mindig olyan mogorva, biztosan nem is adja ide szívesen, mert olyan nagyra van vele, hogy van neki egy rohadt létrája, de majd én megmutatom neki, hogy kivel áll szemben, velem aztán nem fog ő úgy bánni, mint a kapcájával, majd én ...” S amikor megérkezik Medvéhez, és Medve mosolyogva ajtót nyit, Nyuszi tájékozva a szemébe vágja: „Tudod mit, Medve? Fúdd fel a létrádat!”)

Mindaz, amiről itt szó van, nemcsak a távoli jövő problémája: az RMDSZ-szel nemigen vagyunk megelégedve, de azért igazságtalanok se legyünk: mit is tehetne szegény egy ilyen búvalbélelt tagsággal, meg egy ilyen sajtóval, amelynek legfőbb foglalatossága nem az, hogy segítsen jó megoldásokat találni a problémákra, hanem hogy lépten-nyomon azt bizonygassa, hogy itt valójában minden el van veszve, s aki bizakodni merne, az nyilván a fellegekben jár, azt nem lehet komolyan venni?

No de beszéljünk másról. A kormánynyilatkozathoz való viszonyulásmódunk elemzése csak az egyik formáját mutatta meg annak, hogy milyen módon érvényesül sikerkerülő magatartásunk. Ezen kívül még számos más formájával találkozhatunk. Lássunk most egy példát arra, amikor kudarckereső társaságként viselkedünk. Kudarcra ugyanis nagy szükségünk van, hiszen igazán elkeseredni a kudarc miatt lehet, nem az amúgy sem nagyon remélt siker elmaradásáért.

Aki kudarcot akar vallani, az már nem érheti be az egyszerű semmittevéssel. A kudarcot mint a szomorúság lehetőségének magasabb rendű formáját ki kell érdemelni, ebbe energiát kell fektetni. Hiszen ahhoz, hogy valami ne sikerüljön, azt a valamit el kell kezdeni, végig kell járni, s majd csak azután nyerhetjük el jutalmunkat. Legbiztosabb módja a kudarc elérésének az, hogy csalhatatlan érzékkel – ez az érzékünk pedig hál’ istennek megvan – kiválasztjuk a lehetséges utak közül azt, amely százszázalékosan nem vezet sehová, és minden energiánkat arra összpontosítjuk, hogy ezt az utat végigjárjuk. Az ilyen utat gondosan kell megválasztani: olyannak kell lennie, hogy eleinte legalább a látszatát keltse annak, hogy valahová elvezet, hiszen ha már az elején világos, hogy nem jutunk rajta messze, akkor nehezebb az embereket rávenni, hogy éppen ezt válasszák. Úgy jó, ha csak a végén jönnek majd rá, miután belefektettük a rengeteg energiát. Akkor majd meglesz a kellő

erkölcsi alapunk, hogy levonjuk a konklúziót: „Lám, mi az égvilágon mindent megteszünk, de próbálkozhatunk mi akármivel, nekünk semmi sem sikerül.”

Az ilyen utak egyike a „terminológiai forradalom”. Ennek lényege, hogy mindent változatlanul hagyunk, csak egy elnevezést cserélünk ki. Például ha 1989. decemberéig *együttélő nemzetiség* volt a nevünk, akkor ezt így hagyni nem lehet. Nem is hagytuk. Mi magunk jelentettük ki, senki sem kényszerítette ránk, hogy márpedig mi ezentúl nem *együttélő nemzetiség* leszünk, hanem *nemzeti kisebbség*. Ezzel ugyanis „igazodunk az európai normákhoz”, a nemzetközi jogi szóhasználathoz és a magunk két világháború közötti hagyományaihoz. Annak idején megjelentek a sajtócikkek e terminus előnyeiről, és ezt akkor mindenki el is fogadta. Igen ám, de nem egészen másfél év alatt „rájöttünk”, hogy rosszul választottunk, mert minden bajunk forrása, minden tehetetlenségünk oka az, hogy *nemzeti kisebbség* a nevünk. Hiszen az emberek úgy érzik, hogy a *kisebbség* szó megalázó, mert alacsonyabbrendűségünket sugallja (holott mi tudjuk, hogy nem vagyunk alacsonyabb rendűek, sőt!), ha pedig netalán nem éreznék úgy, hát addig kell verni a fejükbe, míg majd úgy fogják érezni. Ekkor aztán elő lehet állni a nagy találmánnyal – és ez az igazi „terminológiai forradalom” –, éspedig: mi nem *nemzeti kisebbség* vagyunk, hanem *társnemzet*! Mivel az emberek általában hajlamosak a szómágiára, könnyű velük elhitetni, hogy ez a névváltoztatás lényegbeli változást jelent, ha nem is mindjárt most, de a közeljövőben, így egy ilyen ötlethez nem nehéz támogatókat szerezni. Rá kell tehát állni erre az útra, biztatni kell az embereket azzal, hogy ez a név életünk minden gondját-baját meg fogja oldani; ha sikerül majd elfogadtatnunk másokkal is, hogy mi *társnemzet* vagyunk, akkor az maga a paradicsom lesz.

Ebben az útban az a jó, hogy első látásra tetszetős, tehát van esély arra, hogy sokan fektessenek bele jobb sorsra érdemes energiát, de ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy nem vezet sehová, tehát nem kell attól félnünk, hogy valami nem várt siker összezavarja a játszmányt. Azt ugyanis már néhai jó Pais Dezső megmondta (aki nem tudná: kiváló nyelvész volt), hogy *a terminológia száraz pecázás*. Mert hiszen mi változik meg attól *a gyakorlatban*, hogy másképp nevezzük el magunkat? Semmi. Ha a *nemzeti kisebbség* név alatt harcolnunk kell jogainkért, iskoláinkért, egyebekért, hát mindezekért pontosan úgy kell harcolnunk a *társnemzet* név alatt is. Nem változnak meg sem partnereink, sem ellenfeleink, sem az általános helyzet, semmi. Még csak az esélyeink sem javulnak. Van viszont a *társnemzet* terminus bevezetésének egy letagadhatatlan előnye: sokkal jobban biztosítja számunkra a kudarcot, mint a másik név. Ugyanis: minden eddigi nehézség változatlanul megmarad, érintetlenül, de ezekhez hozzáadódik egy újabb, tehát a probléma sokkal bonyolultabb lesz, mint eddig volt, így a megoldás esélyei csökkennek, a kudarc pedig valószínűbb lesz. Az újabb nehézség abban áll, hogy ezt az új terminust nem elég csak magunkra akasztanunk: ha használni is akarjuk valamire, akkor ezt el kell fogadtatnunk másokkal is, a különböző nemzetközi fórumokkal és főként a román politikusokkal. Ha pedig

az előbbiekkal még csak boldogulnánk is valahogy, az utóbbiakkal annál nehezebben. Ebbe akkora energiát és annyi szakértelmet kellene befektetnünk, hogy annyi nekünk talán összesen sincs, sem egyikből, sem másikból. Ez viszont külön előnye ennek az útnak: ha ugyanis kiderül, hogy nem vezet sehová, senkitől sem lehet majd számon kérnünk, hogy miért indultunk erre, hiszen akkor majd azt lehet mondani: rajtunk nem múltott, mi egy nagyszerű megoldást ajánlottunk, de mit csináljunk, ha a másik fél ehhez nem bizonyult méltó partnernek? Ha pedig valami csoda folytán sikerülne elfogadtatnunk, és kiderülne, hogy ott vagyunk vele, ahol a part szakad, mert a problémák változatlanul ugyanazok maradnának, akkor is nyerünk valamit: míg a terminusért viaskodunk, a bajok addig is konzerválódnak, hiszen egyszerre nem foglalkozhatunk mindennel. Így még hosszú időre biztosíthatjuk magunknak a búsmagyar melankóliát.

No de ez még a jövő zenéje, ebbe még sok energiát kell fektetnünk ahhoz, hogy a hatás érezhető legyen. Egy ehhez hasonló utat azonban már végigjártunk, és az a tapasztalat mutatja igazán, mennyire eredményes, mennyire lehangoló, sőt bénító hatású tud lenni egy gondosan előkészített kudarc. Az alkotmányvitára gondolok itt, jelesen az egységes nemzetállam kérdésére. Mi ebben rögtön észrevettük a biztosan kudarccal végződő út nagy lehetőségét, és mindent meg is tettünk, hogy ne szalasszuk el. Ráálltunk tehát arra, hogy márpedig mi ezt a terminust – hogy tudniillik *egységes nemzetállam* – ha török, ha szakad, kihagyatjuk az alkotmányból. Hogy a kudarcélmény tömegméretű legyen, a sajtó jó előre mindent elkövetett, hogy meggyőzze az embereket: egész jövőnk azon múlik, hogy ez sikerül-e vagy nem.

Ez a példa azért tanulságos, mert még csak azt sem lehet mondani, hogy ezt az utat azért választottuk, mivel más alternatíva nem merült fel, vagy mert akkor még senki nem tudta, hogy ez a szám biztosan nem nyerő. Hiszen ott voltam, amikor ezt 1990 őszén az RMDSZ Országos Választmányának kolozsvári ülésén az egyik választmányi tag előre megmondta, sőt, mint utólag kiderült, nem is volt egyedül ezzel a véleményével. Igaz viszont, hogy a hangulat olyan volt, hogy javaslatát majdnem olyanformán merte csak előadni, ahogy az egyszeri János bácsi tette a pártverifikáláson, amikor rákérdeztek, hogy egy kényes kérdésben mi a véleménye: „Eltársak, nekem erről van véleményem, de előrebocsátom, hogy nem értek vele egyet.” Érezni lehetett ugyanis, hogy hiába mond ő akármit, mi úgymint csak azt az egy utat tudjuk magunknak elképzelni.

Az általa felvetett alternatíva lényege a következő volt. Igaz, hogy mi nagyon szeretnénk, ha az alkotmányból kimaradna az egységes nemzetállamként való meghatározás, és ez a kívánságunk indokolt is. Ehhez nekünk megfelelő racionális érveink is vannak. Csakhogy már most holtbiztosan tudhatjuk, hogy ilyen irányú javaslatunkat a parlamentben az égvilágon senki sem fogja támogatni, mivel a románok tudatában az egységes nemzetállamként való minősítés pártállásra való tekintet nélkül amolyan szakrális tartalmú, lényegi velejárója Románia fogalmának. Érveik irracionálisak, s mi ezeket semmilyen

racionális érveléssel nem fogjuk tudni megingatni. Ez egy olyan adottság, amelyet figyelembe kell vennünk. (Hogy mennyire igaza volt, azt később a parlamenti vita egyértelműen megmutatta. Az egyik Front-képviselő például elképedve ecsetelte, mennyire nem érti, hogy is jövünk mi ahhoz, hogy az egységes nemzetállam gondolatát megkérdőjelezzük, mikor mindenki tudja, hogy ez éppoly elmaradhatatlan tartozéka Romániának, mint az ortodox templomnak a kereszt.)

Ha tehát abszolút semmi esélyünk sincs arra, hogy elképzelésünket eredeti formájában keresztülvigyük, akkor – ez volt a javaslat lényege – ebbe a dologba kár nekünk energiát fektetnünk, mikor tudjuk, hogy *ugyanazt* az eredményt minden erőfeszítés nélkül is elérhetjük. Hiszen akár teszünk valamit, akár nem, az alkotmány végső formájában mindenképpen benne lesz az *egységes nemzetállam* kifejezés, ez biztos. Jobban járunk tehát, ha energiánkat nem irányítjuk rossz helyre, hiszen nincs belőle korlátlan mennyiségben, hanem nézzük meg inkább, nem tudnánk-e valahogy áthidalni ezt a kellemetlen helyzetet! Mert végeredményben mi is az, hogy *egységes nemzeti állam*? Egy név. Márpedig egy név önmagában sem nem jó, sem nem rossz, minden attól függ, mi a tartalma, mit jelent ez a *gyakorlatban*. Koncentráljunk tehát a gyakorlatra, és főleg az alkotmány további szakaszaira, hiszen ha egyébként az alkotmány garantálni fogja jogainkat, és ezeket a gyakorlatban is érvényesíteni lehet, akkor kit fog az zavarni, hogy minek hívják ezt az országot?

Az lett volna tehát az előterjesztett alternatíva, hogy az *egységes nemzetállam* terminusba egyáltalán ne kössünk bele, hanem nézzük meg inkább, hogy *miért* olyan fontos nekünk ez a probléma, keressük meg azt az elemét, amely tartalmi jellegű, és csakis azzal kapcsolatban igyekezzünk valamilyen módosító javaslatot előterjeszteni, mert ennek elfogadtatására jobb esélyeink lehetnek. Nyilvánvaló, hogy gyakorlati szempontból ez a terminus egyetlen veszéllyel járhat: azzal tudniillik, hogy erre való hivatkozással később azt lehet nekünk mondani jó hazai szokás szerint, hogy „ti nem követelhetek magatoknak önálló oktatási hálózatot, kulturális autonómiát és hasonlókat, hiszen Románia egységes nemzeti állam”. Az érv ugyan sántít, de tartani lehet tőle, hogy később elő fog kerülni. *Ezt* kellene tehát valahogy kivédeni, s ha ez megvan, akkor kihúztuk a terminus méregfogát, számunkra tovább semmi jelentősége nincsen, mi is megnyugodhatunk, a románok is. Ennek érdekében azt javasolta az ötlet gazdája, hogy az RMDSZ parlamenti csoportja megfelelő diplomáciával felvezetve kérje, hogy az *egységes nemzetállam* terminust tartalmazó bekezdés után kerüljön be a szövegbe a következő mondat: „Az egységes nemzetállamként való meghatározás a román nemzeti többség és a nemzeti kisebbségek viszonyában nem lehet sem jogforrás, sem pedig jogkorlátozás alapja.” Ez ugyanis legalább biztosítékot jelenthetett volna arra, hogy a terminust semmiképpen se lehessen ellenünk kijátszani.

Sikerkereső embernek ez alkalmasint bőven elég is lett volna. Nem úgy nekünk. Bár holtbiztos volt, hogy az eredeti elképzelés kudarcra fog végződni, mi mégis – vagy éppen ezért? – úgy döntöttünk, hogy „nekünk akkor is ezt kell megpróbálnunk”. Az RMDSZ

parlamentari csoportja tőlünk való feltében egyszerűen nem merte azt az utat választani, amely, ha sikerrel jár, a problémát *lényegében* megoldhatta volna, és amelynek így utólag nézve is messze jobb esélyei lettek volna, mint annak, amelyet választottunk. (Erre azt lehet mondani, hogy úgysem sikerült volna az sem, hiszen nekünk soha semmi sem sikerül. Ezt azonban már sohasem fogjuk megtudni, hogy így lett volna-e, vagy sem, hiszen ki sem próbáltuk, hanem eleve a biztosan vesztes stratégiára álltunk rá.)

Az eredményt tudjuk. Mindjárt az elején sikerült az alkotmányvitában olyan feszültséget teremtenünk magunk ellen, amely a további cikkelyek vitájában meglehetősen lerontotta esélyeinket. Az egységes nemzetállam fogalma körüli incidenst remekül ki lehetett használni ellenünk nemcsak a parlamentben, hanem a nacionalista sajtópropagandában is. És egyéb bonyodalmak is származtak belőle. Például az, hogy éppen az egységes nemzetállam körüli „értetlenkedésünk” volt az a momentum, amikor sikerült eljátszanunk az ellenzék irántunk való bizalmának nagyobb részét, amelyre pedig milyen nagy szükségünk lett volna például a Hargita–Kovácsna Jelentés parlamenti vitája során! S ha meggondoljuk, hogy *ezt* az eredményt mindezek nélkül is elérhettük volna ...

No de sebaj, mert a céltalan és kilátástalan fáradozás bőségesen megtérült abban a nagy nemzeti elkeseredésben, amely az alkotmány megszavazását követte. Itt lehetett lemérni, milyen fantasztikus hatása lehet egy igazi, jól megkonstruált kudarnak! Búnak eresztettük a fejünket, hogy vége, ránk csukták a koporsófedelelet, itt mi már többé labdába nem rúgunk, nekünk itt már fű se nő. Akár csomagolhatunk is.

A sajtó persze gondoskodott róla, hogy ez a hatás az utolsó kis faluig is elgyűrűzzék. Módszertanilag is tanulságosak ezek a sajtócikkek, mert ezekben egy olyan recept született elszomorításunkra, amelyet adott esetben máskor is eredményesen alkalmazhatunk. Lényege a következő: sohasem azt kell nézni, mi *van* egy szövegben, hanem azt, hogy mi *nincs* benne. Persze abból is lehet említeni valamit, ami benne van, de csak akkor, ha rossz. Így elég könnyen elejét vehetjük annak, hogy valaki nekiüljön, és a maga esze szerint elolvassa, ami azért volna kellemetlen, mert esetleg arra a következtetésre jutna, hogy bár a szövegből valóban sok minden hiányzik, azért van benne egy s más jó dolog is, és ha csak ezeket sikerülne érvényre juttatni, már az is nagy dolog lenne, onnan már könnyebben tovább lehetne lépni, hiszen semmi sem örökérvényű, még egy alkotmány sem. Örvedetes, hogy a sajtó az ilyen eltévelyedőkkel is számol, és biztosítja olvasóit, hogy ami jó, azt úgysem fogják betartani, hiszen mi már tudjuk, hogy itt soha egyetlen alkotmányt sem tartottak tiszteletben. Ezzel az érveléssel azonban csínján kell bánni, nehogy az olvasónak egyszer csak leessék a tantusz: de hiszen ha úgysem fogják betartani, akkor meg mire való ez a nagy kétségbeesés, hogy ilyen az alkotmány, meg olyan az alkotmány? Hát nem mindegy nekünk, hogy mit *nem* fognak betartani?

Látjátok, feleim – ilyen a mi nemzeti (pardon: *társnemzeti*) farsangunk ...

Korunk 1992/2. 14–25.

Angolul: *Render 1* [Korunk, 1996]. 88–100.

(Ahogy ma látom)

Annak a februári Korunk-számnak, amelyben ez az írás megjelent, az volt a címe: *Farsang Romániában*, és a hazai politikai és közélet visszasságairól szólt, ezt azért kell tudni, mert különben nem érthető az utolsó mondat.

Azóta annyi történt, hogy ma már más, frissebb példákkal lehetne szemléltetni ugyanazt. A *társnemzet* terminus körüli vitákba egy darabig még beleöltünk egy csomó energiát. (Sokszor nagy szükségem volt közben a humorérzékemre is. Egyszer azt javasoltam: ha már úgyis van anyanemzetünk, nem lenne jobb, ha inkább *gyereknemzetnek* hívnánk magunkat? Hiszen úgyis olyan gyerekesen viselkedünk sokszor! Meg kell mondanom, nem arattam vele nagy sikert, pedig nem is gondoltam komolyan.) Aztán elenyészett ez is, ma már nem téma. De elég sok időt pazaroltunk rá. Én is gondolkoztam rajta valamennyit, mert próbáltam megérteni, hogy is kellene hát ezt elképzelni, de valahányszor nekifogtam, mindig csak addig a halmazelméleti problémáig tudtam eljutni, amely abból keletkezett, hogy ezt az egészet egy olyan rendszerben kellett volna elgondolnom, amelyben egyszerre igaz a következő két kijelentés: (1) A romániai magyarság a magyar nemzet szerves része, (2) A romániai magyarság a román nemzet társnemzete. Ebből a kettőből pedig mindig magától adódott valahogy a (3), mégpedig: Létezik legalább egy (társ)nemzet, amely a magyar nemzet szerves része. Mivel ezt sehogy sem tudtam megoldani, véglegesen félretettem azzal a reménnyel, hogy talán mégsem azon múlik a jövőnk, hogy ennek a problémának van-e egyáltalán értelmes megoldása.

Egyébként pedig nem sokat változtunk azóta, bár most mintha tán jobb volna egy kicsit a helyzet. De az is lehet, hogy mégsem, csak mi időközben hozzászoktunk ahhoz, ami akkor még újszerűségével jobban tudott hatni, és olyannyira világunk természetes részének látjuk, hogy ritkábban figyelünk fel rá, csak ha nagyon kirívó.

Nem is térek itt ki másra, csak ahhoz a részhez fűzök egy kis mai epilógust, amely az alkotmány körüli vitáról szól, mert 2003-ban ez megint aktuálissá vált, ugyanis folyamatban van éppen az alkotmány módosítása. Javaslatommal – mert most már elárulhatom, hogy én voltam az, aki azt a javaslatot tette akkor, de írásomban ezt nem akartam megmondani, mert így könnyebben tudtam magammal is csúfolódni egy kicsit – megint előálltam tehát: emlékeztettem rá Eckstein-Kovács Péter RMDSZ-szenátort, aki az alkotmánymódosítással foglalkozó szenátusi bizottságnak is tagja. Ezt már csak azért is meg kellett tennem, mert az RMDSZ megint mindenáron meg akarta próbálni a lehetetlent, azt tudniillik, hogy Románia nemzetállamként való meghatározását töröltessük az alkotmányból. Ezt ugyan 1991-ben már kipróbáltuk egyszer, és azóta semmi olyasmi nem történt, ami miatt úgy lehetett volna gondolni, hogy ez most könnyebben fog menni, viszont a kudarc ezúttal annyival biztosabb volt, hogy az akkor elfogadott alkotmány 148. cikke ráadásul leszögezte, hogy bizonyos

előírásokat alkotmánymódosítás esetén sem szabad megváltoztatni, és ezek között ott van Románia nemzetállamként való meghatározása is. Azt mondtam tehát Eckstein-Kovács Péternek: az biztos, hogy a nemzetállamként való meghatározást mi már csak ezért sem tudhatjuk törölni, azt azonban nem mondja a 148. cikk, hogy ne lenne szabad kiegészíteni. Tehát az 1. cikk mostani szövege maradjon úgy, ahogy van, de próbáljuk meg kiegészíteni azzal, amit már 1990-ben is javasoltam. Ha ugyanis a nemzetállamként való meghatározás a többség és a kisebbségek relációjában nem lehet sem jogforrás, sem jogkorlátozás alapja, akkor az gyakorlatilag azt jelentené, hogy belpolitikai döntésekben ez olyan, mintha ott sem lenne, kizárólag a nemzetközi politika területén jelentene összesen annyit, hogy más országok felé Románia nemzetállamként definiálja önmagát. (Ez pedig más, köztük nyugat-európai államok gyakorlatától sem idegen, még ha ezt nem írják is bele az alkotmányukba.) Olyankor viszont, amikor kisebbségi jogainkat akarjuk törvényesen biztosítani vagy a gyakorlatban alkalmazni, erre nem lehet hivatkozni velünk szemben az esetleges gáncoskodások indoklásaképpen.

Eckstein-Kovács Péternek tetszett is az ötlet, és felvállalta, hogy képviselni fogja a szenátusi bizottsági vitában, majd a plénum előtt is. Úgy is lett. Csakhogy mégsem úgy lett, ahogy én képzeltem. Én ugyanis ezt nem az RMDSZ-féle, makacsul kudarckereső változat *mellett* párhuzamosan futó javaslatként gondoltam volna, mert úgy nagyon lecsökken az esélye, hanem eleve *a helyett*. Igen ám, de az RMDSZ más politikusai ragaszkodtak hozzá, hogy márpedig azt mindenképpen meg kell próbálni. Így aztán az RMDSZ részéről két különböző módosító indítvány is lett az 1. cikk végső változatára vonatkozóan, a procedura viszont azt írja elő, hogy először a törlésekre vonatkozó javaslatokkal kell foglalkozni. A szenátusi bizottságban tehát azt vették elő először, a bizottság tagjai pedig természetesen leszavazták, amint az várható is volt. Ezek után viszont Eckstein-Kovács Péter már nem egy „érintetlen területre” vitte az ő javaslatát (vagy mondhatom úgy is, hogy a mi javaslatunkat), hanem egy olyanra, ahol az ösvény már ki volt taposva: az emberek már be voltak rá állva, hogy amit az RMDSZ hoz ezzel az 1. cikkel kapcsolatban, azt gondolkodás nélkül, automatikusan le kell szavazni. Nem is kapott többet, mint három támogató szavazatot. Viszont igen figyelemreméltó volt, hogy mikor a bizottság elnöke vitára bocsátotta, senkinek sem volt ellene semmi kifogása, senki sem mondta azt, hogy ez abszurdum vagy sületlenség, sem azt, hogy ilyesmi nem illik egy alkotmányba, vagy hogy sértené a románok önérzetét, sőt még azt sem, ami pedig ilyenkor mindennél meggyőzőbb joker-érv szokott lenni, hogy tudniillik hogy is jövünk mi ahhoz, hogy. Egyszerűen nem volt hozzászólás. Szavazáskor viszont az emberek automatikusan az előző indítványra vonatkozó döntéskor kialakított szabályukat alkalmazták. Ebből pedig egyáltalán nem alaptalan arra következtetni, hogy ha ez az indítvány nem a másikkal együtt kerül a bizottság tagjai elé, hanem mint egyedüli új javaslattal kellett volna vele foglalkozniuk, akkor elég jó esélyei lehettek volna rá, hogy megkapja a kellő számú szavazatot. Hiszen ha annyira felháborítónak látták volna mint

ötletet, akkor ennek kifejezésére bajosan szalasztották volna el ezt a most is kéznél levő alkalmat. Lehet persze, hogy akkor sem ment volna át, de hogy mi lett volna akkor, azt mi már sohasem tudhatjuk meg.

Ehhez az íráshoz Kiss János fűzött helyyel-közzel bíráló, de inkább kiegészítő megjegyzéseket (*Búvalbélelt gőzmozdony, avagy az újságírás elmarasztalásáról*. Korunk 1992/5. 114–115), ezekre a lap következő számában, a vitáknak fenntartott „Szorító” rovatban válaszoltam, itt következik alább.